

Kohalike omavalitsuste uuringust – suurem osa Eestist ääremaastub?

Oktoobri teisel nädalal avaldati järjekordselt kohalike omavalitsuste võimekust analüüsiv uuring, mille tellijaks on Siseministerium ja läbiviijaks olnud esimesest uuringust alates OÜ Geomedia. Vastavaid uuringuid on tehtud alates 2005 aastast. Kuigi hindamistulemused on olemas aastate lõikes, siis vältimaks mingite eriliste ja ühekordsete sündmuste mõju tulemustele on indeks ja selle alusel kujunenud koht avaldatud 4 aasta koondtulemuse põhjal ja nelja-aasta tsükleid on vaadeldud koos tänavusega neljal korral. Tänavu avaldatud tulemused vaatlevad perioodi 2008-2011.

Mida see uuring uurib ja mida uuringus saavutatud koht lugejale ütleb?

Lugedes pärast selle uuringu tulemuste avaldamist meie ajakirjandust (muide see on ka varasematel aastatel olnud sarnane) ja olles ise kursis, mida uuring uurinud on, ilmneb, et erinevad kommentaatorid (ka poliitikud erinevatel tasemetel) ei ole kunagi mõistnud selle uuringu olemust ja sealt lähtuvalt pole osatud teha ka õigeid järeldusi. Kuivõrd mitmed kiiresti järeldusi tegevad sõnavõtjad on ka ajakirjanike seas hinnas, siis viiakse väärad järeldused lugejani, pinnapealsetest järeldustest sünnivad lugejate kommentaarid, mis võimendavad omakorda uuringu tulemuste väärtõlgendust ning uuringu tegelik tulemus väändub. Tegemist on katkise telefonimängu efektiga. Ajakirjanduses on jäänud kõlama, et linnalähedased vallad on võimekad, sest nende omavalitsuste staff on võimekas ja teiseks on jäänud kõlama, et olukorrast välja tulek on võimalik vaid valdade ühendamisega vähemalt 5000 elaniku suurusteks. See on kogu järeldus ja seda jahvatavad kõik, kes vähegi ajalehe otsustajate arvates on ajalehes sõnavõtmise kõlbulikud ja kes ise end arvamusiidriteks peavad.

Kui seda uuringut põhjalikult uurida, siis saame teada, et „*võimekuse mõiste ei sisalda kohaliku omavalitsuse üksuse ja kohalike teenuste kvaliteedi ning valitsemise ökonoomsuse näitajaid*“. Seega selles uuringus ei hinnata tegelikult mitte üheski osas omavalitsuse töötajate, ettevalmistust, oskusi ja võimeid ega panust saavutatud koha saavutamisel. Samuti ei hinda see uuring omavalitsuses välja töötatud ja kehtestatud õigusaktide kvaliteeti. Ainus omavalitsuse juhtimisega seonduv kriteerium on osaluse aktiivsus kohalikel valimistel.

Kui uuring ka omavalitsuste juhtimist arvestaks, siis tänaste teadmiste põhjal saab väita, et esimese otsa omavalitsused saaksid siit ju vaid miinuspunkte, sest just Viimsi, Rae ja muidugi Tallinna juhtide hulgas on viimasel ajal täheldatud raskeid eksimusi, mis sidunud kõigi nimetatud omavalitsuste juhid korruptsioonikahtluste ja -süüdistustega.

Lisaks eeltoodule on uuringu sissejuhatuses rasvaselt kirjas, et „*Samuti ei arvestata linnade ja valdade sellisel hindamisel kohaliku omavalitsemise vajaduste poolt ning tulenevalt ka võimekuse (haldussuutlikkuse) ja vajaduste omavahelist suhet.*“

Ilmselt nimetatud mõõte sisse toomine muudaks mingil määral ka tulemust, sest ei saa ju väga võimekaks pidada 14000 ja enama elanikuga omavalitsusi, kus lasteaiakohtadele on pidev jrk 1000 last ja jrk kasvab. Seega need omavalitsused ei suuda tagada oma elanikele seda konkreetset teenust ja seega ei saa neid kindlasti ka selles osas nimetada võimekateks. Iseasi on, et mida me selle teadmise peale hakkame, kas süüdistame omavalitsust või püüame küsida riigiisadelt, et miks ei lubatud ca 5 aastat tagasi muuta seaduslikuks kinnisvaraarendajate maksustamist lasteaiakohtade ja muu sotsiaalse taristu rajamiseks vahendite korjamiseks.

Tegelikult analüüsib uuring olukorda ja tõepoolest jõuab järelduseni, et täna omavalitsustele seatud reeglite kohaselt on väiksema rahvaarvuga omavalitsused raskustes. Väga selgelt saame (loomulikult arusaamissoovi olemasolul) teada, et põhiline tegija selles uuringus on omavalitsuse asukoht ehk **paiknemine**. Ja tegelikult sellega võiks uuringu kokkuvõtte lõpetada.

Lisada võiks ehk, et selle asukoha puhul siiski pole tähtis koha kaunisuus (nt Vihula vald oma Lahemaa kuulsusega), vaid asjaolu, et selle paiga lähedal oleksid töökohad ja/või erinevad kommunikatsioonid (teed, sadamad, lennuväljad, ühiskanalisatsiooni eelvool, veeressurss jms), mis võimaldavad ettevõtlust luua ja kuhu on võimalik olnud rajada palju ja suhteliselt odavaid ja ühenäolisi töölisasumeid (põlluarhitektuur), kuhu koonduvad maksumaksjad end tööväsimusest välja puhkama. Just maksu maksva elanikkonna rohkus on tegelikult selle uuringu kohaselt kohaliku omavalitsuse edu pant. Kuivõrd edukaks on osutunud just need omavalitsused, kus viimasel dekaadil on rahvaarv kasvanud ca kahekordseks, siis ongi kiire tulema lugejate ja nn arvamusiidrite pinnapealne järeldus – väikesed omavalitsused ei vea välja. Samas ei ütle uuring, et raskused kaovad reegleid muutmata ja aitab vaid rahvaarvu suuremaks muutmine. Seega on kogu uuringu kese suuresti rahvaarvul ja kriitilisel massil maksumaksjatel, keda on vaja, et kohalikul territoriaalsel omavalitsuse üksusel (korporatsioonil) oleks võimalik korraldada oma territooriumil iseseisvalt oma tegemisi nii nagu seda näeb ette meie põhiseadus. Teisisõnu jõuame jälle samale järeldusele – edukuse võti on kohaliku omavalitsuse üksuses (linna, valla) paiknemine.

Uuringu kohaselt tuleb välja, et tänaste reeglite kohaselt elades ei ole võimalik täita põhiseaduses toodut, samas ei saa (ei tohi!) uuringust järeldada, et olukorra normaliseerumise võti seisneb ainult haldusterritoriaalsetes muudatustes, mida Siseministeeriumi osakond, mida tunneme regionaalministri büroona, pakub erinevate alternatiividena ja nimetab neid ise halduskorralduse mudeliteks. Ei aita meid see kui joonistada kaardil mitme valla asemele üks, vaid tuleb leida põhjus miks me ei saa oma põhiseaduses kirjeldatu kohaselt hakkama. Tuleb astuda paar sammu tagasi ja vaadata suuremat pilti. Usun, et peagi saadakse aru, et muudatusi tuleb teha sootuks kaugemal omavalitsuste piiridest. Kindlasti aitab sellele arusaamisele kaasa kui mõelda, et miks uuringus eraldi väljatoodud komponent „Elanikkonna heaolu“ paneb väiksearvulise püsielanikkonnaga Vihula valla 6 kohale ja üldkokkuvõttes võidu võtnud Rae vald on vaid kümnes!

Millise järelduse tegelikult uuringust tegema peaks?

Täna on see uuring pandud kenasti teenima regionaalministri mantrat – liita, liita ja veelkord liita ning elu saab Eestis olema lill. Jõutakse isegi välja küünilise tõdemuseni, et „*kohalikud omavalitsused seisavad mingi müstilise iseseisvuse eest ja raiskavad raha*“

Asjatundjad ei loe sellest uuringust kindlasti vaid välja seda, et väikesed omavalitsused raiskavad raha ja ainus asi, mis aitab on karm või vähem karmim liitmine. Jah, mõnede omavalitsuste liitmine on ehk kiire võimalus, kuid millele põhinedes saab väita, et mõne aasta pärast sama uuringut lugedes me ei leia uuringu lõpust jällegi seda vaeste omavalitsuste liitmisel tekkinud suurt „vaest“ omavalitsust. Sellist garantiid me regionaalminist(ee)ri(umi)

mantratest ei loe ega kuule, sest tegelikult meie poliitikud pole harjunud väga palju (kui üldse) ühest valimistsüklist pikemalt mõtlema.

Minu isiklik, nii ettevalmistusel kui ka kogemusel põhinev, seisukoht on selline, et Eesti põhilised puudused on selles, et meil prevaleerib riigi tasemel raamatupidamislik mõtteviis - kõik otsused taanduvad sellele, et teeme seda, mida rahandusministeerium lubab. Valdonna sisuline pool on paremal juhul teisel kohal, meie majanduspoliitika on rajatud kõige lihtsamale mudelile ja toetub vaid ja ainult vaba turu põhimõttele ja lisaks või just eelneva tõttu, puudub meil mitte ainult tõsiseltvõetav, vaid puudub täielikult asi, mida arenenud riikides nimetatakse regionaalpoliitikaks. Kui meil oleks olemas mingigi juhitav regionaalpoliitika, siis isegi halvimal juhul ei saa võimekuse uuringu järelendus regionaalministri poolt olla selline, et kogu süü on väikestel (rahva arvult) omavalitsustel ja nende isekatel juhtidel. Viimane aeg on hakata Eestile välja töötama siseriiklike stsenaariume – poliitikaid eri valdkondades ja mis veel tähtsam, need tuleb ka üksteisega siduda. Tihti kuuleme, et paralleelselt töötatakse välja seda või teist strateegiat ja/või poliitikat. Tore, aga nad ei tohi jääda paralleelselt eksisteerivateks nagu raudteerööbapaar, kus üks rööbas ei kohtu teisega kunagi. Kui raudteerööbaste puhul on taotluslik nende paralleelsus ja nende kohtumine toob kaasa katastroofi, siis ühe riigi erinevate valdkondade korraldus ei saa eksiteerida teisi valdkondi arvestamata, riigile on selline lähenemine hukatuslik, sellise tee valik viib vaid tupikusse. Lisaks sellele, et kõik poliitikad peavad arvestama üksteisega, on veelgi tähtsam saavutada kokkulepe selles, milline neist poliitikatest peaks olema juhtiv ja milline abistav. Siingi on täna asjad selgelt tasakaalust väljas. Olen tihti viidanud, et meil juhib tegelikult riiki pearaamatupidaja-rahandusminister. Tegelikult peaks olema juba ammu juhtivaks poliitikaks regionaalpoliitika, mille üheks osaks on majanduspoliitika koos rahanduse alapoliitikaga. Majanduspoliitikas (sh maksunduses) tuleb kehtestada reeglid, mis soodustavad töökohtade teket perifeersetele aladele. See pole täna kiire tee edu saavutamiseks ja seega on ka poliitikutele ilmselgelt ebapopulaarne teema. Kuigi selline ebapopulaarne lähenemine pole samasugune kiirtee kui oli omavooluselt „vaba“ turu tingimustes (loe: käegalööv ja saamatu majanduspoliitika) tööandjate/töövõtjate koondumine suurtesse keskustesse ja nende ümbrusse, siis tegelikult on see ainus tee, millega vastustada kogu Eesti koondumist Tallinna ja Tartu piirkonda ning ülejäänud Eesti ääremaastumist¹. Vaevalt, et selline eesmärk saaks olla ka kõige paadunumal liberaalil.

Seega on õige ning riigimehelik just tänastel iga taseme riigijuhtidel Siseministeeriumi tellitud uuringute põhjal pilk peeglistse heita ja teha järeldusi, teha neid ausalt ja enesekriitiliselt ja mitte populistlikult ning demagoogiliselt kasutada uuringut endalt vastutuse pesemiseks ja „lollidele“, „laiskadele“ ja pingsalt „oma-toolist-kinnihoidvatele“ omavalitsuste juhtidele veeretamiseks. Samuti sooviksin näha, et meie omavalitusliidud, nii maakondlikud kui ka üleriigilised, püüaksid rohkem üldsusele selgitada uuringu tagamaid ja ei lubaks vohama rahvaarvult väikeste (territooriumilt võivad olla tunduvalt suuremad kui uuringu TOPis troonivad) omavalitsuste põhjendamatu materdamist, mis tegelikult on hästi orkestreeritud katsed avaliku arvamuse manipuleerimiseks ning tähelepanu kõrvale juhtimine tegelikelt

¹ Sellele trendile viitab meie rahvaloendus, mille kohaselt 15-st maakonnast on rahvaarvu vähenemine 13-nes

põhjustelt – riigi keskvalitsuse poolt Eesti Vabariigi Põhiseaduse sätteid eiravalt²käitumiselt.

Lõpetuseks soovin täiendada jutuks oleva uuringu sissejuhatust, milles on öeldud: „*Materjal on ennekõike kasutamiseks kohalike omavalitsuste ametnikele, et valitud statistiliste näitajate algsel analüüsisida oma omavalitsusüksuses toimunud arenguid, seda võrdluses ka teiste kohalike omavalitsustega*“. Lisama peaks, et see „*materjal on ennekõike õppematerjaliks Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu liikmetele, et valitud statistiliste näitajate algsel näidata riiklikul tasandil ja ühepoolselt tehtud otsuste, reguleerimata majanduspoliitika, tsentraliseeritud rahanduspoliitika, olematu regionaalpoliitika tõttu on Eesti omavalitsussüsteem viidud/jõudnud/kohe jõudmas huku äärele ja hukust pääseteeks ei ole valdade liitmine*“.

Raivo Uukkivi

Vihula vallavanem, Rae Vallavolikogu liige, sotsiaalteaduste magister

² PS preambulas on selgelt öeldud, et meie põhiseadus on võetud vastu selleks, et tagada rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade. Maapiirkondade tühjaks jäämine ei ole põhiseaduse vaimus.